

***Postrzeganie zakładania własnej
działalności gospodarczej jako przejaw
postawy przedsiębiorczej studentów
kierunków nieekonomicznych***

STRESZCZENIE

Przedmiotem artykułu jest prezentacja wyników badań nad postrzeganiem podejmowania własnej działalności gospodarczej przez studentów kierunków nieekonomicznych jako wyraz ich postawy przedsiębiorczej. Badaniom poddano studentów Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie wszystkich kierunków (biologia, geografia, gospodarka przestrzenna, ochrona środowiska, turystyka i rekreacja), którzy od roku akademickiego 2012/2013 realizują obowiązkowy kurs z zakresu przedsiębiorczości na pierwszym roku studiów. W wyniku badań zidentyfikowano czynniki zachęcające młodych ludzi do zakładania własnej firmy, jak i bariery, z powodu których nie chcieliby podejmować własnej działalności gospodarczej. Wskazano także na brak istotnej zależności między kierunkiem studiów a rodzajem planowanej działalności gospodarczej. Artykuł kończą wnioski i rekomendacje o charakterze aplikacyjnym, w których zwraca się uwagę na konieczne zmiany w polityce państwa w odniesieniu do samozatrudnienia i rozwoju firm sektora MŚP czy firm rodzinnych oraz w zakresie kształcenia na kierunkach nieekonomicznych, na których studenci zdobywają wiedzę i umiejętności z wielu dziedzin niezwiązanych z zarządzaniem firmą, ale które mogą być z powodzeniem wykorzystane w prowadzonym przez nich biznesie.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA, POSTAWA PRZEDSIĘBIORCZA, PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, PROGRAMY KSZTAŁCENIA, STUDIA WYŻSZE, POLSKA

SUMMARY

The Perception of Business Start-up Activity as a Sign of Entrepreneurial Attitudes Among Students of Non-Economic Fields of Study

The purpose of this article is to present the results of the study on the perception of business start-up activity by students of non-economic fields of study as an expression of their entrepreneurial mind-sets. The study involved students of the Faculty of Geography and Biology at the Pedagogical University of Cracow (Biology, Geography, Spatial Management, Environmental Protection, Tourism and Recreation), for whom a course in entrepreneurship was obligatory in their first year. The study identified factors that encourage young people to start their own business, as well as barriers that discourage them from it. The authors also point at the lack of a significant relationship between what students study and the type of their planned business activities. The article ends with the conclusions and practical recommendations, which draw attention to the necessary changes in the state policy with regard to self-employment and the development of the SME sector or family businesses and training in the non-economical fields of study, where students can gain knowledge and skills in many areas not directly related to company management, but which can be successfully used in running their own business.

→ **KEYWORDS** – BUSINESS ACTIVITY, ENTREPRENEURIAL ATTITUDE, ENTREPRENEURSHIP, CURRICULUM, HIGHER EDUCATION, POLAND

Wprowadzenie

Współczesne wyzwania rozwoju cywilizacyjnego związane z budową gospodarki opartej na wiedzy i kształtowaniem społeczeństwa informacyjnego wymagają systematycznego przeglądu i modernizacji celów, treści i zakładanych efektów kształcenia na wszystkich poziomach edukacji pod kątem ich dostosowania do intensywnych przemian społeczno-gospodarczych i kulturowych. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa kształtowanie postaw przedsiębiorczych dzieci i młodzieży w systemie oświaty, a także studentów w ramach szkolnictwa wyższego i dorosłych w ramach procesu uczenia się przez całe życie. Na to ważne wyzwanie dla systemu edukacji zwraca uwagę

wielu autorów¹. Jest to szczególnie istotne w okresach dekonjunktury gospodarczej i różnego typu turbulencji w gospodarce światowej, wpływających na ograniczone możliwości znalezienia zatrudnienia na lokalnych i regionalnych rynkach pracy, których cechą charakterystyczną jest w ostatnim czasie wysoka stopa bezrobocia, szczególnie wśród ludzi młodych. W tej sytuacji dla wielu młodych ludzi szansą na rozwój zawodowy i osobisty, a czasem po prostu na zdobycie środków do życia, staje się samozatrudnienie². Należy więc przyjąć, że w tych warunkach jednym z najważniejszych celów edukacji dla przedsiębiorczości jest przygotowanie do zakładania i prowadzenia własnej firmy. Takie przygotowanie powinno się już rozpocząć na poziomie gimnazjum i być kontynuowane nie tylko w szkołach ponadgimnazjalnych na lekcjach „podstaw przedsiębiorczości” i „ekonomii w praktyce”, ale także w szkolnictwie wyższym na wszystkich kierunkach studiów, nie tylko ekonomicznych³. Osiągnięciu tego celu edukacyjnego sprzyjają reformy programowe w systemie edukacji, w tym wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, w których we wszystkich obszarach kształcenia, także humanistycznych czy przyrodniczych, zapisano efekty w zakresie

---

¹ Por. m.in. M. Borowiec, T. Rachwał, *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych na lekcjach geografii wyzwaniem edukacyjnym w procesach globalizacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2011/7, s. 321-332; J. Cieślak, *Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości na poziomie akademickim*, w: *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, red. P. Wachowiak, M. Dąbrowski, B. Majewski, Warszawa 2007, s. 71-80; S. Dorocki, W. Kilar, T. Rachwał, *Założenia i cele Projektu „Krok w przedsiębiorczość” dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2011/7, s. 308-320; S. Kurek, T. Rachwał, *The Role of Business Education in the Development of Entrepreneurship in the Member States of the European Union*, „Europa XXI”, 19, 2010, s. 127-142; T. Rachwał, *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w edukacji szkolnej*, w: *Szkoła w nauce i praktyce edukacyjnej*, t. II, red. B. Muchacka, Kraków 2006, s. 427-434; K. Wach, *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w programach nauczania. Stan obecny i proponowane kierunki zmian*, w: *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, dz. cyt., s. 120-127; K. Wach, *Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 246-257.

² Por. T. Rachwał, *Chapter 9. Entrepreneurship Education as a Growth Stimulus for Family Firms*, w: *Exploring the Dynamics of Entrepreneurship*, red. A. Surdej, K. Wach, Toruń 2010, s. 139-156.

³ Por. M. Płaziak, T. Rachwał, *Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości na polskich uniwersytetach na studiach nieekonomicznych (na przykładzie kierunku geografia)*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 249-266.

przedsiębiorczości, w tym dotyczące własnej działalności gospodarczej⁴. Efekty kształcenia z zakresu przedsiębiorczości wpisano zarówno na pierwszym, jak i drugim stopniu studiów, w profilach akademickim (A) i praktycznym (P) w różnych kategoriach wiedzy (np. zna ogólne zasady tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości, wykorzystującej wiedzę z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów) oraz kompetencji społecznych (np. potrafi myśleć i działać w sposób przedsiębiorczy)⁵, natomiast zabrakło ich w kategorii celów „umiejętności”, co należy uznać za nie najlepsze rozwiązanie. Warto podkreślić, że takie zmiany programowe wdrażane są nie tylko w Polsce, ale także od wielu lat w uniwersytetach w innych krajach, edukacja dla przedsiębiorczości zajmuje więc znaczące miejsce w europejskim systemie szkolnictwa wyższego⁶. Działania takie przyniosły szczególne efekty we Francji, w której do niedawna nie przywiązywano zbyt dużej wagi do kształtowania postaw przedsiębiorczych, na co zwrócili uwagę S. Dorocki i P. Brzegowy⁷. Należy więc podkreślić za N. Daszkiewicz i Z. Ziolo, że edukacja ma ogromne znaczenie w stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości⁸, a uniwersytety odgrywają w tym procesie szczególną rolę⁹.

---

⁴ Por. M. Płaziak, T. Rachwał, *Entrepreneurship Courses in Spatial Management Studies in Polish Universities*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, vol. 110 (24 January 2014), s. 710-718.

⁵ Por. Rozporządzenie MNiSW z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz.U. 2011 nr 253 poz. 1520.

⁶ Por. K. Wach, *Europeanisation of Entrepreneurship Education in Europe – Looking Back and Looking Forward*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 11-32.

⁷ Por. S. Dorocki, P. Brzegowy, *Miejsce przedsiębiorczości w systemie edukacyjnym Francji i jej wpływ na aktywizację gospodarczą regionów. O idei l'esprit d'entreprise*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 287-302.

⁸ Por. N. Daszkiewicz, *Education as a Stimulating Factor for Entrepreneurship Development*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 165-178; Z. Ziolo, *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 10-23.

⁹ Por. A. Brzozowska, B. Glinka, A. Postuła, *Role of University in Creating Entrepreneurial Attitudes*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 51-72; R. Rybkowski, *Engaged Alumni: Networking for Entrepreneurial Attitudes*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 91-104.

Przedmiot, cele i zakres badań

W świetle powyższych przesłanek podjęto badania, których przedmiotem jest postrzeżenie podejmowania własnej działalności gospodarczej przez studentów kierunków nieekonomicznych Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (biologia, geografia, gospodarka przestrzenna, ochrona środowiska, turystyka i rekreacja), w latach 2012/2013 i 2013/2014, którzy od 2012 roku realizują obowiązkowy kurs z zakresu przedsiębiorczości na pierwszym roku studiów. Przyjmuje się bowiem, że chęć zakładania firmy jest ważnym przejawem postawy przedsiębiorczej studentów. Zwrócił na to uwagę K. Wach, systematyzując różne ujęcia przedsiębiorczości w badaniach naukowych, wśród których znaczące miejsce zajmuje przedsiębiorczość jako funkcja prywatnego przedsiębiorcy, obejmująca między innymi chęć do założenia oraz prowadzenia własnego przedsiębiorstwa¹⁰.

Badaniami objęto 528 studentów pierwszego roku studiów stacjonarnych (3-letnich licencjackich, lub 3,5-letnich inżynierskich w przypadku kierunków gospodarka przestrzenna i ochrona środowiska), w tym 160 osób w roku akademickim 2012/2013 oraz 368 osób w roku 2013/2014. Podczas badań zadano otwarte pytanie: „Czy chciał/a/byś prowadzić działalność gospodarczą? Jeśli tak – uzasadnij dlaczego i podaj w jakiej branży (scharakteryzuj krótko pomysł na biznes z uzasadnieniem), jeśli nie – uzasadnij dlaczego, podając co najmniej trzy istotne powody (bariery)”. Takie sformułowanie pytania pozwoliło na swobodę wypowiedzi, nie ograniczając jej w przyjętych ramach.

Celem badań było określenie, jaka część badanych studentów wykazuje chęć założenia własnej działalności gospodarczej podczas lub po ukończeniu studiów oraz wskazanie czynników wpływających na postrzeżenie zakładania działalności gospodarczej przez badane osoby. Badania miały na celu zidentyfikowanie zarówno czynników zachęcających młodych ludzi do zakładania własnej firmy, jak i barier, z powodu których nie chcieliby oni podejmować własnej działalności gospodarczej. Czynniki te można podzielić na zewnętrzne, związane z uwarunkowaniami

---

¹⁰ Por. K. Wach, *Edukacja na rzecz przedsiębiorczości*, art. cyt.; K. Wach, *Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw: rozwój przez umiędzynarodowienie*, Warszawa 2012.

prawnymi i społeczno-gospodarczymi, w tym polityką gospodarczą, szczególnie pieniężną i fiskalną państwa, a także wewnętrzne, związane z oceną własnej osobowości, umiejętności i predyspozycji oraz sytuacją rodzinną. Wśród osób gotowych do pojęcia działalności gospodarczej podjęto próbę określenia preferowanych działalności w odniesieniu do podjętego kierunku studiów. Jednym z celów jest także podjęcie próby sformułowania wniosków o charakterze aplikacyjnym i rekomendacji dla decydentów w obszarze szkolnictwa wyższego.

Problematyka intencji i zachowań przedsiębiorczych studentów była podejmowana przez innych autorów, badania te nie są jednak często podejmowane i z reguły dotyczą studentów kierunków ekonomicznych. Prowadzone są one między innymi w ramach dużego międzynarodowego projektu GUESSS – Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey¹¹, dającego możliwość porównania ducha przedsiębiorczości studentów w różnych krajach. Na uwagę zasługują tu także między innymi badania prowadzone w ośrodku łódzkim¹² oraz wrocławskim¹³. Cechą wspólną tych badań jest bazowanie na specjalnie skonstruowanych kwestionariuszach, opartych z reguły na wybranych teoriach, na przykład Teorii Planowanego Zachowania I. Ajzena¹⁴. W podjętych badaniach opierano się natomiast na swobodnej wypowiedzi studentów, co pozwoliło na dogłębne rozpoznanie czynników i barier stymulujących chęć zakładania działalności gospodarczej, bez sugerowania możliwych odpowiedzi.

---

¹¹ Por. <http://www.guesssurvey.org/e_project_what_is.html>, ostatni polski raport z badań w 2013 r. dostępny jest tu: <http://www.guesssurvey.org/PDF/2013/GUESSS_POLISH_REPORT_2013m.pdf>.

¹² Por. K. Safin, *Przedsiębiorcze zachowania studentów – stan i konsekwencje dla dydaktyki*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 327-340.

¹³ Por. L. Kwieciński, A. Młodzińska-Granek, *Academic Entrepreneurship in the Humanities and Social Sciences: Research Conducted among Students of Wrocław University*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 33-50.

¹⁴ Por. I. Ajzen, *The theory of planned behavior*, „Organizational Behavior and Human Decision Processes”, vol. 50, iss. 20, 1991, s. 179-211.

Chęć założenia działalności gospodarczej przez studentów a kierunek studiów

Spośród studentów objętych badaniami 333 osoby, tj. 63,1% wyraziło wolę podjęcia działalności gospodarczej, co świadczy o tym, że mimo iż każdy z analizowanych kierunków studiów przygotowuje specjalistów niezwiązanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, to ponad połowa studentów wykazuje postawę przedsiębiorczą, chcąc się jej podjąć (tab. 1).

Tabela 1. Zróżnicowanie zainteresowania studentów kierunków nieekonomicznych Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zakładaniem własnej działalności gospodarczej

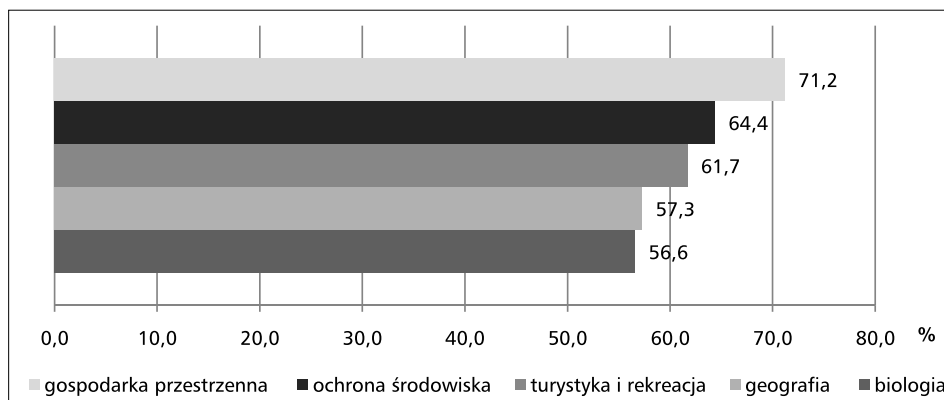
Lp.	Kierunek studiów	Liczba osób chętnych do założenia działalności gospodarczej	Liczba osób niezainteresowanych założeniem działalności gospodarczej	Łącznie
1.	Biologia	30	23	53
2.	Geografia	55	41	96
3.	Gospodarka przestrzenna	94	38	132
4.	Ochrona środowiska	38	21	59
5.	Turystyka i rekreacja	116	72	188
Łącznie		333 (63%)	195 (37%)	528 (100%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań (N = 528).

Na poszczególnych kierunkach udział osób chętnych do założenia własnej działalności był bardzo zróżnicowany. Najchętniej działalność gospodarczą podjęliby studenci gospodarki przestrzennej, spośród których 71,2% zadeklarowało, że chce podjąć takie działania w przyszłości (ryc. 1). Studenci ochrony środowiska oraz turystyki i rekreacji również w przeważającej większości (64,4%-61,7%) chcieliby założyć własną firmę. Najmniej przedsiębiorczy okazali się studenci na kierunkach geografia oraz biologia, spośród których odpowiednio 57,3% i 56,6% wyraziło chęć założenia własnej działalności. Należy zwrócić uwagę, że może

mieć to związek z programem kierunku studiów, który jest wybierany, ogólnie rzecz ujmując, w nawiązaniu do zainteresowań i cech osobowych przyszłych studentów. Gospodarka przestrzenna jest kierunkiem interdyscyplinarnym, bazującym na trzech podstawowych dziedzinach wiedzy: naukach ekonomicznych, naukach geograficznych oraz naukach technicznych, głównie w zakresie urbanistyki, architektury, budownictwa i geodezji. Jak wskazują programy studiów tego kierunku, występuje w nich sporo kursów o charakterze ekonomicznym, w tym związanych z przedsiębiorczością¹⁵. Można natomiast przyjąć, że na kierunku biologia, który studiują badani studenci, taki kurs o charakterze ekonomicznym jest tylko jeden – podstawy przedsiębiorczości, w dodatku prowadzony jedynie w skromnym wymiarze 15 godzin wykładów.

Wykres. 1. Zróżnicowanie udziału osób chętnych do założenia własnej działalności gospodarczej (%) na poszczególnych kierunkach nieekonomicznych Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Źródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań (N = 528).

Analiza powyższych danych wskazuje jednak na bardzo duże zainteresowanie podejmowaniem działalności gospodarczej przez studentów, co może być pewnym zaskoczeniem, jeśli porówna się je z wynikami badań innych studentów kierunków nieekonomicznych. Trzeba jednak podkreślić, że są to jedynie deklaracje, które nie muszą mieć pokrycia w rzeczywistości w późniejszym czasie. Na problem ten zwracał uwagę między

¹⁵ Por. M. Płaziak, T. Rachwał, *Entrepreneurship Courses in Spatial Management Studies in Polish Universities*, art. cyt.

innymi K. Safin¹⁶, wskazując na potrzebę zadania dodatkowych pytań o realnie podejmowane działania w tym zakresie weryfikujących deklaracje, dlatego przewidziano kontynuację tych badań w grupie tych samych studentów pod koniec studiów i po ich ukończeniu, co pozwoli na uchwycenie skali rozbieżności między deklaracjami a faktycznymi działaniami.

Czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na decyzję o zakładaniu działalności gospodarczej

W wyniku przeprowadzonych badań dokonano identyfikacji czynników zachęcających młodych ludzi do zakładania własnej firmy oraz barier, z powodu których nie chcieliby podejmować własnej działalności gospodarczej. Czynniki te można podzielić na egzogeniczne (zewnętrzne), a także endogeniczne (wewnętrzne).

Wśród czynników, które zachęcają studentów do założenia własnej firmy, wyróżniono zarówno takie, które wynikają z otoczenia, jak i takie, które są skutkiem postrzegania ich przez samych siebie oraz sytuacji, w jakiej się znajdują.

Wśród czynników zewnętrznych, które badani studenci uznali za sprzyjające zakładaniu nowej działalności gospodarczej, najistotniejsze było zapotrzebowanie na wskazanym przez siebie rynku (najczęściej lokalnym rynku, który był tożsamy z ich miejscem pochodzenia) na działalność, którą chcieliby podjąć, gdyż 216 osób, tj. 40,9% badanych podało ten argument jako podstawowy (tab. 2). Pozostałe czynniki zewnętrzne, tj.

- możliwość zatrudniania i pracy z ludźmi, zarządzania pracownikami;
- dogodne warunki zakładania działalności;
- fakt, iż działalność wybrana przez ankietowanych, którzy chcieliby założyć własną działalność, oceniana jest przez nich jako dochodowe zajęcie, które może przynieść w rezultacie duże zyski;

przytaczane były przez mniejszą liczbę osób, które stanowiły od 13,1 do 10,4% ogółu osób biorących udział w badaniach.

---

¹⁶ K. Safin, wypowiedź podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w szkolnictwie wyższym”, która odbyła się w Akademii Ignatianum w Krakowie 12 maja 2014 r., por. tenże, *Przedsiębiorcze zachowania studentów – stan i konsekwencje dla dydaktyki*, art. cyt.

Spośród czynników wewnętrznych najczęściej odnoszono się do faktu, iż wybrana działalność gospodarcza, którą chcieliby rozpocząć badani studenci, mogłaby się przyczynić do rozwijania ich zainteresowań, realizacji marzeń i własnych aspiracji, gdyż 33 osoby, tj. ponad jedna czwarta ankietowanych uznała, że to dla nich istotny czynnik. Nieco mniej osób za ważny argument uznało, iż założenie własnej firmy da im możliwość samozatrudnienia i decydowania o własnej pracy oraz samodzielnego podejmowania decyzji (104 osoby, tj. 19,7% ankietowanych). Czynniki związane z postrzeganiem siebie, tj.

- uznanie, że posiada się predyspozycje do założenia i prowadzenia działalności (wrodzone i nabyte, np. wykształcenie);
  - pozytywna ocena własnej osobowości;
- przytoczyło odpowiednio 94 i 89 osób, tj. 17,8 i 16,9% ankietowanych.

Innymi czynnikami podawanymi przez pojedyncze osoby wśród studentów biorących udział w badaniu były: niezależność, jaką daje własna działalność, możliwość kontynuacji firmy rodzinnej, możliwość kształtowania własnej osobowości oraz elastyczność godzin, w czasie których się pracuje, i możliwość dopasowania ich do potrzeb, a także nienormowany czas pracy.

Tabela 2. Czynniki zachęcające studentów kierunków nieekonomicznych Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie do zakładania własnej działalności gospodarczej

Czynniki		Liczba osób, która udzieliła danej odpowiedzi*	Udział w ogóle osób (%)
Zewnętrzne (z otoczenia)	Popyt/zapotrzebowanie na potencjalną działalność	216	40,9
	Możliwość zatrudniania i pracy z ludźmi, zarządzania pracownikami	69	13,1
	Dogodne warunki do zakładania działalności gospodarczej	55	10,4
	Dochodowe zajęcie – szanse na duże zyski	56	10,6

Wewnętrzne (ja, moja rodzina)	Rozwijanie zainteresowań, realizacja marzeń i własnych aspiracji podczas prowadzenia działalności	133	25,2
	Możliwość samozatrudnienia i decydowania o własnej pracy, samodzielne podejmowanie decyzji	104	19,7
	Predyspozycje do takiej pracy (wrodzone i nabyte, np. wykształcenie)	94	17,8
	Pozytywna ocena własnej osobowości	89	16,9

* Liczba odpowiedzi (816) przekracza liczbę ankietowanych, gdyż każdy student mógł podać więcej niż jeden czynnik, udział liczony w stosunku do liczby ankietowanych (N = 528).

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Oprócz czynników, które sprzyjały podjęciu przez studentów decyzji o założeniu własnej firmy w badaniach, wskazano także bariery wpływające na negatywną ocenę możliwości założenia działalności gospodarczej. Przeprowadzone badania pozwoliły wyróżnić dwie bariery zewnętrzne, tj.

- uwarunkowania prawne, biurokrację, skomplikowane zakładanie nowej działalności;
- politykę fiskalną państwa, koszty zatrudnienia i utrzymania pracownika;

które nie były dominującymi, gdyż przytoczyło je odpowiednio 59 i 22 osoby, co daje odpowiednio 11,2 i 4,2% ankietowanych (tab. 3).

Znacznie więcej wskazano barier wewnętrznych, spośród których największą dla założenia własnej działalności była negatywna ocena własnej osobowości oraz samoocena wskazująca na brak cech przedsiębiorczych, gdyż ten argument został przytoczony przez 131 osób, co stanowi 24,8% ogółu badanych. Nieco mniej, bo 107 osób, tj. 20,3% ogółu wskazało jako ważną dla nich barierę brak predyspozycji do założenia i prowadzenia firmy, przejawiający się na przykład w trudnościach w podejmowaniu decyzji. Innymi barierami, które zostały wyróżnione przez 75-46 osób, tj. 14,2-8,7 % ogółu, były:

- zbyt duże ryzyko utraty zainwestowanych pieniędzy, ryzyko niepowodzenia;
- zbyt czasochłonne prowadzenie własnej działalności;
- brak kapitału na działalność;
- zbyt duża odpowiedzialność, między innymi za pracowników, firmę itp.;
- brak pomysłu na własny biznes.

Argumentami przytaczanymi przez mniejszą liczbę osób (14 i 7 osób, tj. 2,7 i 1,3% badanych) było natomiast stwierdzenie, że prowadzenie własnej firmy jest zbyt stresujące, oraz sytuacja rodzinna. Pojedyncze osoby wskazywały także jako bariery założenia przez nie działalności gospodarczej: istnienie zbyt dużej konkurencji, brak stabilnego dochodu, brak zaufanego współnika oraz brak doświadczenia.

Tabela 3. Bariery, z powodu których studenci kierunków nieekonomicznych Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie nie chcieliby zakładać własnej działalności gospodarczej

Bariery		Liczba osób, która udzieliła danej odpowiedzi	Udział w ogóle osób (%)
Zewnętrzne (z otoczenia)	Uwarunkowania prawne/ biurokracja, skomplikowane zakładanie nowej działalności	59	11,2
	Polityka fiskalna państwa, koszty zatrudnienia i utrzymania pracownika	22	4,2
Wewnętrzne (ja, moja rodzina)	Negatywna ocena własnej osobowości (brak cech przedsiębiorczych)	131	24,8
	Brak predyspozycji (np. trudności w podejmowaniu decyzji)	107	20,3
	Zbyt duże ryzyko utraty zainwestowanych pieniędzy, ryzyko niepowodzenia	75	14,2
	Zbyt czasochłonne prowadzenie własnej działalności	50	9,5
	Brak kapitału na działalność	49	9,3
	Zbyt duża odpowiedzialność, m.in. za pracowników, firmę itp.	49	9,3
	Brak pomysłu na własny biznes	46	8,7
	Prowadzenie własnej firmy jest zbyt stresujące	14	2,7
	Sytuacja rodzinna	7	1,3

* Liczba odpowiedzi (609) przekracza liczbę ankietowanych, gdyż każdy student mógł podać więcej niż jeden czynnik, udział liczony w stosunku do liczby ankietowanych (N = 528).

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Należy zaznaczyć, że czynniki sprzyjające podjęciu działalności gospodarczej dla studentów zdecydowanych na taką działalność niekiedy były jednocześnie barierami dla innych, którzy nie chcieliby założyć i prowadzić własnej firmy.

Często przytaczanym argumentem był na przykład brak finansów na podjęcie własnej działalności, który przez osoby chcące posiadać własną firmę był niwelowany przez wskazanie szeregu źródeł, z których takowe środki mogłyby pozyskać, na przykład kredyty, pożyczki czy środki z programów Unii Europejskiej wspierających rozwój przedsiębiorczości.

Podobnie nienormowany czas, który jest niezbędny do prowadzenia własnej działalności, był dla jednych argumentem, by takowej działalności się nie podejmować, gdyż jest to zbyt czasochłonne zajęcie, dla innych był czynnikiem, który potwierdzał, że własna działalność jest właściwym pomysłem na przyszłość, gdyż mogą sami swoim czasem dysponować, a nie muszą się podporządkować normom czasu pracy etatowej.

Można na tej podstawie wysunąć wniosek, iż jeśli ktoś jest zdecydowany na wyzwanie, jakim jest otworzenie własnej firmy, nawet w przeciwnościach stara się dostrzec atuty swojej decyzji, zaś jeśli ktoś nie wykazuje postawy przedsiębiorczej, to niemalże każdy z czynników sprzyjających założeniu działalności może postrzegać jako barierę.

Preferowane rodzaje działalności gospodarczej a kierunek studiów

Badania obejmowały także problematykę rodzaju działalności gospodarczej, jaką chciałyby założyć osoby deklarujące chęć prowadzenia własnego biznesu. Ze względu na otwarty charakter pytania (bez wskazywania branż) pojawiło się ponad 250 różnych odpowiedzi, w tym tak oryginalne pomysły jak usługi *eco-design* czy produkcja interaktywnych klocków dla dzieci niewidomych. Niektóre rodzaje działalności jednak się powtarzały. Wśród najczęściej wymienianych rodzajów działalności była gastronomia (tab. 4). Chęć założenia restauracji bądź baru zadeklarowały 32 osoby. Dosyć często pojawiały się działalności związane z turystyką i rekreacją (hotele, biura podróży, gospodarstwa agroturystyczne), działalność handlowa, szczególnie odzież, i popularne usługi (np. kosmetyczne, marketingowe dla firm). Część

z pomysłów, ze względu na potrzebę zdobycia dużego kapitału, wydaje się trudna do zrealizowania (np. produkcja sprzętu fotograficznego, aparatury medycznej, gitar elektrycznych czy browar), jednak respondenci starali się uzasadnić realność takiej decyzji. Wyraźnie jednak widoczny był brak świadomości w zakresie możliwości pozyskania środków finansowych i dostępnych źródeł finansowania tak kapitało- i wiedzochłonnej działalności. W niektórych wypadkach powodem wyboru takiej, a nie innej branży była chęć przyjęcia roli sukcesora firmy rodzinnej.

Tabela 4. Preferowane rodzaje działalności gospodarczej

Rodzaj działalności	Liczba osób deklarujących wybór danej działalności*
Restauracja (bar fast food / bar mleczny)	32
Hotel (pensjonat / hostel)	25
Biuro podróży	14
Gospodarstwo agroturystyczne	12
Kawiarnia / herbaciarnia	10
Firma odzieżowa / produkcja ubrań / biżuterii	10
Sklep odzieżowy	10
Agencja marketingowa, reklamowa	7
Salon kosmetyczny / studio urody	7
Budownictwo (remonty)	6
Szkoła artystyczna (w tym tańca, wokalnno-teatralna)	6
Sklep komputerowy	5
Sklep spożywczo-przemysłowy	5
Branża farmaceutyczna	4
Fotografia	4
Klub fitness	4
Kwiaciarnia	4
Projektowanie i wyposażenie wnętrz	4
Przedszkole	4
Sklep ze sprzętem sportowym / jeździeckim	4

* W tabeli wskazano tylko te odpowiedzi, które pojawiły się minimum czterokrotnie.

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Analiza zależności między rodzajem planowanej działalności a kierunkiem studiów wskazuje, że studenci w większości planują działalność niezwiązaną merytorycznie z kierunkiem studiów (np. salon kosmetyczny, produkcja ubrań dla dzieci). Dotyczy to przede wszystkim studentów: geografii, gospodarki przestrzennej, biologii i ochrony środowiska. Pojawiają się pojedyncze odpowiedzi wskazujące na działalność związaną z kierunkiem (np. salon odnowy biologicznej w przypadku biologii, firma deweloperska czy aranżacji ogrodów – gospodarka przestrzenna), ale nie jest to powszechne. Pomysły studentów turystyki i rekreacji w większym stopniu natomiast związane były z kierunkiem studiów (np. biuro podróży, hotel, pensjonat, ośrodek wypoczynkowy), co wynika – jak się wydaje – ze świadomości, że miejsc pracy w tym sektorze jest w stosunku do ilości absolwentów tego kierunku zbyt mało, stąd konieczne jest samozatrudnienie. W przypadku geografii czy gospodarki przestrzennej mały związek z kierunkiem studiów może wynikać z faktu, że są to kierunki dające szeroką, interdyscyplinarną wiedzę, zarówno z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, jak i przyrodniczych, czy nawet technicznych. Daje to szerokie możliwości w zakresie wyboru ścieżki zawodowej i skutkuje bardzo zróżnicowanymi planami i ścieżkami kariery zawodowej. Taką niezgodność ścieżek kariery absolwentów geografii z ukończonymi studiami potwierdzają badania D. Piróg¹⁷. W przypadku jednak tego kierunku niekoniecznie jest to zjawisko negatywne, może natomiast świadczyć o tym, że dobrze rozumieją oni różne aspekty funkcjonowania elementów przestrzeni geograficznej, czyli otaczającego ich świata, co pozwala im na odnalezienie się na rynku pracy w różnych branżach. Taka sytuacja, szczególnie w przypadku innych kierunków, stanowi jednak wyzwanie dla osób odpowiedzialnych za programy studiów, bo w praktyce może to oznaczać, że nie jest realizowany efekt kształcenia dla większości obszarów kształcenia zapisany w Krajowych Ramach Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego odnoszący się – jak wspomniano we

---

¹⁷ Por. D. Piróg, *The impact of degree programme educational capital on the transition of graduates to the labour market*, „Studies in Higher Education”, 2014 (online), s. 1-15; D. Piróg, *Do geography degree programmes facilitate a smooth transition to the job market? Reflections of working and job-seeking graduates in Poland*, „Journal of Geography in Higher Education”, vol. 38, iss. 2, s. 155-174; D. Piróg, *Destinations of geography graduates on the labour market in Poland and other countries*, „Geographia Polonica”, vol. 87, iss. 1, 2014, s. 95-112.

wprowadzeniu – do przedsiębiorczości, wykorzystującej wiedzę z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania wskazują na stosunkowo dużą chęć zakładania własnej działalności gospodarczej studentów pierwszego roku kierunków nieekonomicznych. Zauważalny jest wpływ realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dedykowanego temu celowi, umiejscowionego w programach studiów wszystkich analizowanych kierunków w pierwszym semestrze. Przy interpretacji wyników należy więc zwrócić uwagę na kilka istotnych czynników mogących mieć wpływ na zakres odpowiedzi:

- efekt zakończonego kursu z przedsiębiorczości, którego jednym z celów było zainspirowanie do zakładania własnej działalności, prowadzonego przez autora popularnego podręcznika do podstaw przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych (używanego przez część studentów), mającego doświadczenie biznesowe;
- entuzjazm młodych ludzi pierwszego roku, „nieskażonych” medialnymi doniesieniami i nieznających jeszcze zbyt dużo szczegółów prowadzenia działalności;
- częściowo ekonomiczny charakter studiów z zakresu gospodarki przestrzennej, duży udział efektów z zakresu nauk społecznych, w tym ekonomicznych na kierunkach geografia oraz turystyka i rekreacja, realizacja równoległego kursu z ekonomii na kierunkach geografia, turystyka i rekreacja, gospodarka przestrzenna, który pozwala studentom zrozumieć mechanizm rynkowy i miejsce ich przyszłej firmy na konkurencyjnym rynku;
- oferowanie specjalności z zakresu przedsiębiorczości na kierunkach geografia, turystyka i rekreacja, gospodarka przestrzenna – jest to rozwiązanie bardzo rzadkie na wydziałach tego typu w kraju i mogło wpłynąć na przyciągnięcie bardziej przedsiębiorczych kandydatów, którzy chcieli zdobyć wiedzę i nabyć umiejętności niezbędne do prowadzenia własnego biznesu w ramach przedmiotów specjalnościowych.

Przeprowadzone badania potwierdzają, postulowaną od lat przez praktyków życia gospodarczego, konieczność zmian w polityce państwa w odniesieniu do samozatrudnienia i rozwoju firm sektora MŚP oraz firm rodzinnych, celem likwidacji barier ich rozwoju, szczególnie związanych z niejasnym, ciągle zmieniającym się prawem, brakiem prostej i proprzedsiębiorczej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, która „swobodę” ma tylko w nazwie, a także ze zbyt skomplikowanym systemem podatkowym z dużymi możliwościami interpretacji prawa przez urzędników na niekorzyść przedsiębiorców. Konieczne wydają się również zmiany w zakresie ordynacji podatkowej, tak aby była ona aktem w pierwszej kolejności chroniącym uczciwie płacących podatki przedsiębiorców. Bez tych fundamentalnych zmian trudno o entuzjastyczne podejście młodych ludzi do kwestii zakładania własnego biznesu.

Konieczne są także odważne decyzje decydentów z jednostek uczelni wyższych, wsparte polityką Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i praktyką akredytacyjną Polskiej Komisji Akredytacyjnej w zakresie zmiany programów (efektów kierunkowych) i planów studiów nieekonomicznych, na których studenci zdobywają wiedzę i umiejętności z wielu dziedzin niezwiązanych z zarządzaniem firmą, ale która może być z powodzeniem wykorzystana w prowadzonym przez nich biznesie, najlepiej w postaci nie pojedynczych kursów, ale oferowanych specjalności (modułów) z przedsiębiorczości. Warto też zwrócić uwagę, że moduły czy kursy w zakresie przedsiębiorczości powinny być bardziej nastawione na kształtowanie szeroko rozumianych postaw przedsiębiorczych i miękkich umiejętności niż na wyposażanie w szeroką wiedzę teoretyczną.

Należałoby się także zastanowić, czy Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przy okazji okresowego przeglądu zmian programowych nie powinno dokonać korekt w rozporządzeniu wprowadzającym Krajowe Ramy Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Efekty kształcenia dla przedsiębiorczości powinny się odnosić głównie do umiejętności, a nie tylko wiedzy i postawy. Zmiany te jednak nie są konieczne, aby właściwe rady jednostek organizacyjnych i senaty uczelni wprowadzały kierunkowe efekty kształcenia z przedsiębiorczości w kategorii umiejętności.

Ponadto potrzebna wydaje się zmiana myślenia o przygotowaniu absolwentów do życia zawodowego. Plany i programy studiów, a także poszczególnych kursów powinny być nastawione

na myślenie o samozatrudnieniu (wychowanie i przygotowanie do pracy u siebie), a nie szukanie pracy najemnej. Tymczasem niejednokrotnie studenci słyszą z ust wykładowców zdanie, że określone treści kształcenia czy umiejętności będą im przydatne w życiu w celu zdobycia dobrej pracy, a nie założenia własnej firmy. Konieczne jest więc odwrócenie tego myślenia: uczysz się dla siebie, w celu zdobycia wiedzy i umiejętności do prowadzenia własnego biznesu. W osiągnięciu tego celu niezbędne jest nie tylko przekonanie decydentów do zmian w obszarze systemu szkolnictwa wyższego, ale także zrozumienie przez wszystkich nauczycieli akademickich, również tych prowadzących przedmioty nieekonomiczne, roli, jaką odgrywa przedsiębiorczość w rozwoju osobistym człowieka, rodziny, przedsiębiorstwa oraz gospodarki w skali lokalnej, regionalnej i krajowej.

Z przeprowadzonych badań wynika także konieczność ich kontynuacji po zakończeniu studiów (w celu weryfikacji głównie pomysłów na biznes i wpływu innych przedmiotów realizowanych na studiach na postawy przedsiębiorcze), ewentualnie przeprowadzenia badań przed rozpoczęciem kursu „podstaw przedsiębiorczości”, na samym początku studiów, w celu uchwycenia wpływu realizacji tego przedmiotu na postawy przedsiębiorcze¹⁸. Wydaje się konieczne także prowadzenie dalszych badań nad programami kształcenia i planami studiów, w tym ich zgodności z KRK, na kierunkach nieekonomicznych zakończonych rekomendacjami dla uczelni, wydziałów bądź zespołów do spraw jakości kształcenia i innych decydentów.

BIBLIOGRAFIA

- Ajzen I., *The theory of planned behavior*, „Organizational Behavior and Human Decision Processes”, vol. 50, iss. 2, 1991, s. 179-211.
- Borowiec M., Rachwał T., *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych na lekcjach geografii wyzwaniem edukacyjnym w procesach globalizacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2011/7, s. 321-332.
- Brzozowska A., Glinka B., Postuła A., *Role of University in Creating Entrepreneurial Attitudes*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 51-72.
- Cieślik J., *Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości na poziomie akademickim*, w: *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, red. P. Wachowiak, M. Dąbrowski, B. Majewski,

- Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2007, s. 71-80.
- Daszkiewicz N., *Education as a Stimulating Factor for Entrepreneurship Development*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 165-178.
- Dorocki S., Brzegowy P., *Miejsce przedsiębiorczości w systemie edukacyjnym Francji i jej wpływ na aktywizację gospodarczą regionów. O idei l'esprit d'entreprise*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 287-302.
- Dorocki S., Kilar W., Rachwał T., *Założenia i cele Projektu „Krok w przedsiębiorczość” dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2011/7, s. 308-320.
- Kurek S., Rachwał T., *The Role of Business Education in the Development of Entrepreneurship in the Member States of the European Union*, „Europa XXI”, 19, 2010, s. 127-142.
- Kwieciński L., Młodzińska-Granek A., *Academic Entrepreneurship in the Humanities and Social Sciences: Research Conducted among Students of Wrocław University*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 33-50.
- Piróg D., *Destinations of geography graduates on the labour market in Poland and other countries*, „Geographia Polonica”, vol. 87, iss. 1, 2014, s. 95-112.
- Piróg D., *Do geography degree programmes facilitate a smooth transition to the job market? Reflections of working and job-seeking graduates in Poland*, „Journal of Geography in Higher Education”, vol. 38, iss. 2, 2014, s. 155-174.
- Piróg D., *The impact of degree programme educational capital on the transition of graduates to the labour market*, „Studies in Higher Education”, 2014 (online), s. 1-15.
- Płaziak M., Rachwał T., *Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości na polskich uniwersytetach na studiach nieekonomicznych (na przykładzie kierunku geografia)*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 249-266.
- Płaziak M., Rachwał T., *Entrepreneurship Courses in Spatial Management Studies in Polish Universities*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, vol. 110, 2014, s. 710-718.
- Rachwał T., *Chapter 9. Entrepreneurship Education as a Growth Stimulus for Family Firms*, w: *Exploring the Dynamics of Entrepreneurship*, red. A. Surdej, K. Wach, A. Marszałek Publishing House, Toruń, 2010, s. 139-156.
- Rachwał T., *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w edukacji szkolnej*, w: *Szkoła w nauce i praktyce edukacyjnej*, t. II, red. B. Muchacka, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 2006, s. 427-434.
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz.U. 2011 nr 253 poz. 1520.
- Rybkowski R., *Engaged Alumni: Networking for Entrepreneurial Attitudes*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 91-104.

- Safin K., *Przedsiębiorcze zachowania studentów – stan i konsekwencje dla dydaktyki*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 327-340.
- Wach K., *Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 246-257.
- Wach K., *Europeanisation of Entrepreneurship Education in Europe – Looking Back and Looking Forward*, „Horyzonty Wychowania”, vol. 13, nr 26, 2014, s. 11-32.
- Wach K., *Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw: rozwój przez umiędzynarodowienie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Wach K., *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w programach nauczania. Stan obecny i proponowane kierunki zmian*, w: *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, red. P. Wachowiak, M. Dąbrowski, B. Majewski, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2007, s. 120-127.
- Ziolo Z., *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 10-23.